

Języki i dyskursy wobec praktyk kulturowych i literackich (wprowadzenie)

Languages and Discourses Against Cultural and Literary Practices (Introduction)

W 2011 roku we wstępie do numeru 1/2 „Tekstów Drugich” poświęconego relacjom język – umysł – mózg Grzegorz Grochowski wskazywał, że:

całkiem jeszcze niedawno za miarę wartości prac językoznawczych powszechnie uznawano (a w różnych ośrodkach nadal się uznaje) wyraziste określanie odrębności zjawisk i oddzielanie płaszczyzn analizy, [...] dziś wyraźnie przybywa autorów, którzy przyjmują aksjomat płynności różnic, kwalifikację znakowych sygnałów uzależniają od poznawczo-interakcyjnych uwarunkowań, a w badanym materiale szukają przede wszystkim związków, analogii i oddziaływań, splatających różne porządki w całościowe konfiguracje (Grochowski, 2011, s. 7).

Przedmiotem rozważań artykułów zgromadzonych w niniejszym numerze „Annales UMCS. Sec. FF” są takie właśnie szeroko rozumiane, dążące do ujęć uwzględniających możliwość przekroczenia granic wąsko definiowanych dyscyplin, skomplikowane relacje między językiem i dyskursem a kulturą i literaturą. Po raz kolejny zatem proponujemy refleksję nad kwestiami związanymi ze sposobami werbalizowania, wykorzystywania, przetwarzania rzeczywistości. Tym razem jednak interesować nas będzie perspektywa niejako podwójna. Po pierwsze, ujęcie literaturoznawczo-kulturowe, pozwalające przyjrzeć się sposobom eksploatacji komponentów, wzorców, zjawisk kulturowych utrwalonych w różnych utworach literackich, afirmujące się poprzez język i zabiegi na nim dokonywane. Po drugie, spojrzenie językoznawczo-kulturowe odsłaniające sposoby oraz mechanizmy opisu świata i jego wartościowania.

Dzięki uwzględnieniu owej podwójnej perspektywy udało się zebrać teksty, które przybliżają odbiorcom różnorodne zjawiska związane z językiem i dyskursem. Wśród artykułów znajdziemy zatem prace dotyczące między innymi: języka jako emanacji zjawisk i przemian kulturowych, sposobów wykorzystania języka mniejszości wobec dominującej kultury w tekście literackim, możliwości wykorzystania dyskursów specjalistycznych i popularnonaukowych w praktykach kulturowych i edukacyjnych, przejawów kultury utrwalonych w języku i literaturze. Przedmiotem analiz autorów będą zjawiska kultury i literatury polskiej, ale również angielskiej i anglojęzycznej, francuskiej i francuskojęzycznej z Wybrzeża Kości Słoniowej, ukraińskiej, białoruskiej, hiszpańskiej.

Tom otwiera artykuł Pawła Kaptura *“Supped well, and mighty merry, and our fears over”*: *Food, Drink and Companionship as Escapism Philosophy in Samuel Pepys’s Diary* („Zjadłem dobrą kolację w niezmiernym weselu i wszystkie nasze strachy przeminęły”: *jedzenie, picie i towarzystwo jako filozofia eskapizmu w dzienniku Samuela Pepysa*). Autor przenosi nas do wieku XVII, przedstawiając nawyki kulinarne ówczesnych londyńczyków oraz ich kulturowe znaczenie. Badania wpisujące się w nurt *food studies* traktują jedzenie i związane z nim aktywności kulinarne jako formę eskapizmu w sytuacji kryzysu (zaraza, pożar).

W kolejnym szkicu czytelnik przenosi się w krąg kultury francuskiej. Dora Leontaridou w pracy *Les procédures génétiques et intertextuelles de la pièce « Hélène ou la joie de vivre » d’André Roussin et de Madeleine Gray* (*Procedury genetyczne i intertekstowe w sztuce « Hélène ou la joie de vivre » André Roussin i Madeleine Gray*) przedstawia zastosowane przez André Roussin i Madeleine Gray zabiegi adaptacyjno-interpretacyjne. Artykuł przynosi analizę relacji między francuskim tekstem teatralnym a opublikowaną w 1925 roku powieścią Johna Etskine’a *The Private Life of Helen of Troy* oraz późniejszym o dwa lata przekładem Maurice’a Beca. Autorka zwraca uwagę na wspólne dla kultury francuskiej i amerykańskiej I połowy XX wieku zainteresowanie kwestią kobiecą.

Szkic Marty Zapały-Kraj zatytułowany *Contemporary Reception of Erle Stanley Gardner’s Perry Mason Novel Series and Their Film Adaptations by Polish- and English-Speaking Audiences* (*Seria powieści Erla Stanleya Gardnera o Perrym Masonie i ich ekranizacje: recepcja przez współczesnych odbiorców polsko- i anglojęzycznych*) dotyczy ważnego zjawiska, jakim w kulturze nie tylko amerykańskiej było piśmarstwo Erla Stanleya Gardnera. Postać pochodzącego z Los Angeles adwokata-detektywa, który wraz z sekretarką Dellą Street rozwiązuje zagadki zabójstw, okazała się na tyle inspirująca, iż powieści z Perrym Masonem doczekały się licznych tłumaczeń (w tym na język polski), a także adaptacji filmowych. Artykuł przedstawia różne formy polskiej i anglojęzycznej recepcji dorobku

Gardnera, a jego ważnym materiałowym dopełnieniem są zestawienia tabelaryczne obrazujące obecność książek i filmów o dektektywie Masonie w kulturze.

Mykola Verbovyi w artykule *Структура стихотворения Василя Стуса „Коли тебе здолає тлум смертей”* (*Struktura wiersza Wasyla Stusa „Коли тебе здолає тлум смертей”*) podjął próbę analizy utworu ukraińskiego poety-desydeny w kontekście innych tekstów Stusa. Badaczka interesowała nie tylko formalne podobieństwa, lecz również sposób wykorzystania przez poetę tradycyjnego języka ukraińskiego przy jednoczesnym świadomym odrzuceniu jego wersji zruseyfikowanej, będącej w odczuciu artysty przejawem obcości.

Kwestie obcości i swojskości języka przybliży również szkic Mourada Loudiyi’ego *De la langue étrangère à la langue étrange. L’étrangéité dans les romans d’Ahmadou Kourouma (Od języka obcego do języka dziwnego. Inność w powieściach Ahmadou Kouroumy)*, w którym uwaga autora koncentruje się wokół posługiwania się przez pisarza językiem łączącym cechy specyficzne różnych systemów językowych. Pochodzący z Wybrzeża Kości Słoniowej artysta, nazywany afrykańskim Wolterem, ukazuje w swoich utworach różne aspekty inności. Artykuł pokazuje, w jaki sposób poprzez język i jego odpowiednie modyfikowanie udaje się ową odmienność zwerbalizować.

Dawid Kopa w artykule *„Inter arma silent Musae”*. *Jacka Komudy Lisowski bez światłocienia* przedstawia stworzony w powieści *Samozwaniec. Moskiewska ladacznica* jednoznaczny, czarno-biały obraz pułkownika Aleksandra Józefa Lisowskiego. Autor odsłania demitologizacyjne zabiegi pisarza, a jednocześnie pokazuje, na ile Komuda wpisuje się w ideał twórczości proponowany przez Andrzeja Trzebińskiego. Artykuł jest próbą analizy i interpretacji powieści Komudy *Samozwaniec. Moskiewska ladacznica*. Przedstawia związki utworu z twórczością Henryka Sienkiewicza oraz krytyką literacką skupioną wokół działającego w czasie II wojny światowej czasopisma „Sztuka i Naród”. Autor omawia przesłanie ideowe tekstu, rekonstruuje jego założenia filozoficzne, podejmując tym samym zagadnienia dotychczas nieporuszone w dyskusji nad twórczością Komudy.

Problematyka kulinarna otwierająca numer powraca – tym razem w ujęciu językoznawczym i w kontekście zdecydowanie niekulinarnym – w artykule Agaty Gołąb zatytułowanym *Lo que el tabú (no) se llevó. Metáforas sexuales de origen culinario (Tabu (nie) przeminęło z wiatrem. Metafory seksualne pochodzenia kulinarnego)*. Badaczkę zainteresował sposób konceptualizowania kwestii związanych z relacjami intymnymi i seksualnością przez metafory wywodzące się z pól semantycznych związanych z jedzeniem. Cennym dopełnieniem artykułu jest aneks pokazujący różnorodność tego typu metafor w języku hiszpańskim.

Komponent seksualny w obrazowaniu pojawia się także w artykule Anny Pięcińskiej pod tytułem *Czy to lina, czy dziewczyna? – tekstowy obraz kobiety*

i żaglowca w polskich szantach. Analizująca polskie szanty badaczka, opisując wykorzystywane w tekstach tworzonych przez szantymenów sposoby konceptualizacji kobiety i żaglowca, skupia uwagę przede wszystkim na utworach, które wykorzystują niejednoznaczność i żart. Artykuł, w którym przywołano liczne egzemplifikacje tekstowe, odsłania – czytelny przede wszystkim dla osób znających żeglarskie realia – potencjał kryjący się w pozornie prostych przekazach szantowych.

Kwestia zapisanego w języku obrazu kobiety niezamężnej to zagadnienie, jakim zajęła się Małgorzata Mac w artykule pod tytułem *Wizerunek kobiety niezamężnej w wypowiedziach gimnazjalistów (szkic kulturowo-językowy)*. Podstawę materiałową badań stanowiły wypowiedzi uczniów lubelskich szkół, dzięki którym zrekonstruowano sposoby postrzegania singielek przez młodych ludzi. Autorka pokazała, jak stopniowo dochodzi do zmiany stereotypu niezamężnej kobiety; negatywny obraz starej panny zyskuje bowiem pozytywne komponenty związane z karierą, realizowaniem własnych ambicji, świadomym dążeniem do osiągnięcia wyznaczonych sobie celów.

W nurt semantycznych badań nad stereotypem wpisuje się praca Agaty Bielak pod tytułem *Stereotyp świętej Kingi w polskiej tradycji ludowej*. Autorka zaprezentowała główne funkcje przypisywane tej postaci przez nosicieli polskiej kultury ludowej. Na podstawie przekazów legendowych zestawiała przypisywane świętej atrybuty i moce, konkludując, że kult Kingi nadal jest w Polsce żywy.

W kręgu zainteresowań językowym obrazem świata sytuuje się artykuł zatytułowany *Językowy obraz Araba w polszczyźnie wypowiedzi internetowych*. Autorka, Zofia Mikońska, przeprowadziła analizę wypowiedzi internetowych, wyznaczając trzy najczęściej aktualizowane profile charakteryzujące tę grupę. Badaczka zwróciła uwagę na trwałość stereotypów wyobrażeniowych oraz na związaną z nimi niechęć do Arabów.

Analizę wypowiedzi publikowanych w sieci znajdzie czytelnik również w artykule Anity Račákovéj *Popularnonaukowy wykład internetowy jako narzędzie pomocne w kształceniu przyszłych tłumaczy*. Autorka omawia specyfikę wybranych ustnych komunikatów publikowanych w internecie z perspektywy ich wykorzystania w kształceniu przyszłych tłumaczy konsekwentnych i symultanicznych.

Zakres tematyczny zamykającego numer artykułu Tacyany Ivanitskiej dobrze oddaje tytuł szkicu *Инфилтрация беларусизмов и регионализмов в польскоязычные и русскоязычные тексты на отдельных некрополях северо-запада современной Беларуси в XIX – первой половине XX в. (система вокализма)* (*Przenikanie białorusyjskich i regionalizmów do tekstów polsko- i rosyjskojęzycznych nagrobnych w XIX i pierwszej połowie XX w. na przykładzie nekropolii położonych w północno-zachodniej dzisiejszej Białorusi (system wokaliczny)*). Autorka prześledziła

powtarzające się formuły inskrypcji pojawiających się na płytach nagrobnych znajdujących się na cmentarzach badanego terenu. Artykuł prezentuje interesujący materiał leksykalny, pozwalający prześledzić zmiany wokaliczne zachodzące w analizowanych systemach językowych.

Zebrane w numerze studia dają okazję do przyjrzenia się różnym zjawiskom literackim, językowym i kulturowym. Zgodne z profilem naukowym pisma zróżnicowanie problematyczno-tematyczne oraz wielokierunkowość badawcza zaowocowały interesującym spektrum podejmowanych w artykułach zagadnień, które mogą okazać się inspiracją do dalszych badań i poszukiwań.

Monika Gabryś-Sławińska

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

Grochowski, Grzegorz. (2011). *Cogito i historia szyszynki. Teksty Drugie*, 1/2, s. 6–11.